TEMA • Piše: DEAN TRDAK • 15.11.2023.

PABLO SERVIGNE • RAPHAËL STEVENS • GAUTHIER CHAPELLE • ŽIVOT POSLIJE APOKALIPSE • AGENCIJA ZA ELEKTRONIČKE MEDIJE • RADA IVEKOVIĆ • ANTONIO TABUCCHI • SREĆKO HORVAT

Život poslije apokalipse. Kako dalje?

Preporuči članak

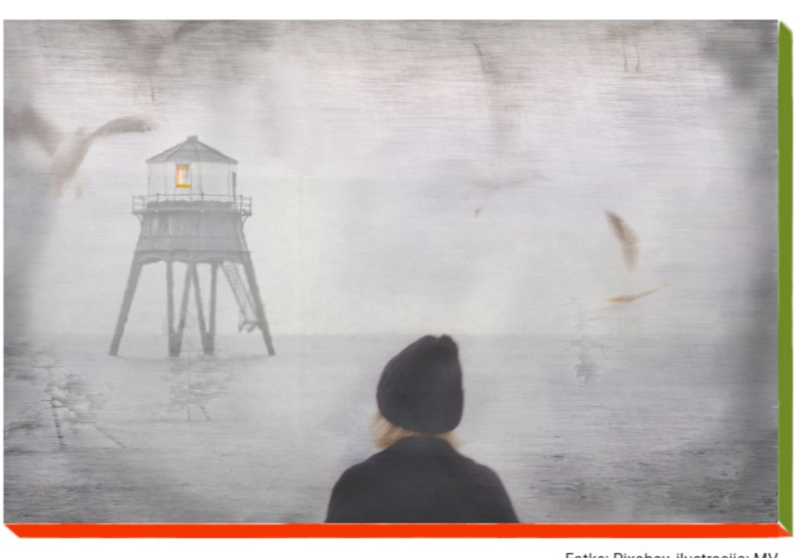

Fotke: Pixabay, ilustracija: MV

Problem s krajem

U pretposljednjem poglavlju romana **Itala Calvina** *Ako jedne zimske noći neki putnik* (Znanje, Zagreb, 1981. prev. **Pavao Pavličić**), protagonist, Čitatelj, na kraju svoje potrage za cjelovitim tekstom, zatekne se u knjižnici s još sedmoricom čitatelja. Zbog tiskarske pogreške u knjizi koju je kupio bio je otisnut samo početak romana koji je kanio pročitati. Nakon raznih peripetija, ne samo da se ne uspijeva domoći ostatka tog romana, nego neprestano nailazi na početke drugih, čiji krajevi mu također izmiču. Naposljetku sve naslove pronalazi u katalogu lokalne knjižnice, ali iz raznoraznih razloga nijedna mu knjiga u tom trenutku nije dostupna. Sedmorica čitatelja koje susreće u knjižnici pružaju mu korisne uvide u prirodu čitanja, početka i kraja priče. Tako mu se jedan od njih žali da mu se odnedavna „čini kao da na svijetu postoje samo prekinute priče i priče koje se nekako izgube“. Drugi se nadovezuje na njega tvrdeći kako priče ne moraju imati kraj i podsjeća kako su donedavna priče ionako imale samo dvije vrste kraja: junakinja i junak, nakon što su prebrodili sva iskušenja, naposljetku bi se ili vjenčali ili umrli. „Posljednji smisao na koji upućuju sve priče,“ poentira čitatelj, „ima dva lica: stalnost života, neizbježnost smrti.“

U **prvom nastavku** ovog serijala bilo je govora o tome kako je kraj, kao što piše **Frank Kermode** u svojoj glasovitoj knjizi *Smisao kraja*, odvajkada davao smisao našem postojanju. Takvo poimanje kraja kao „otkrivenja“ pod snažnim je utjecajem kršćanske apokaliptičke misli koja je, kao što navodi **Teresa Heffernan** u studiji ***The Post-Apocalyptic Culture***, prevladavala u zapadnjačkoj historiografiji i filozofiji sve do dvadesetog stoljeća. Povijest i filozofija vodile su prema točno određenom kraju, a to je bilo ostvarenje prosvjetiteljskog ideala čovjeka. Međutim, taj ideal umro je s koncentracijskim logorima, atomskim bombama i drugim zvjerstvima u dvadesetom stoljeću. Ako je kraj u devetnaestostoljetnom romanu služio da se svijetu povrati smisao i red koji je poremećen na početku romana, u dvadesetom se stoljeću ta sposobnost posve izgubila. Svijet je sada plod slučajnosti jer nema čovjeka kao racionalnog bića da jamči za njegov početak i kraj.

No, je li nam kraj uopće potreban? Može li biti smisla i bez njega? Ne odričemo li se, ustrajući na jednoj priči i jednom kraju, svih ostalih, zamišljenih, potencijalnih krajeva? Čini se da upravo na to upućuje **Calvinov** roman koji nam umjesto jednog kraja nudi mogućnost za mnoge nove početke.

Korisno je zamisliti kraj

Danas, međutim, kad smo suočeni s dosad nezabilježenim eshatološkim prijetnjama, korisno je zamisliti kraj do kojeg će one neizbježno dovesti ako nešto ne poduzmemo, a ne shvaćati ih tek kao slučajnosti. Te prijetnje nisu tek mrtvo slovo na papiru, nisu ostale samo u domeni potencijalnog. Sa svakim ratom, kalvarijom u nuklearnoj elektrani, uraganom ili požarom uzrokovanim klimatskim promjenama događa se „kraj u malome“, naznaka onoga što bi se moglo dogoditi, ali ti događaji istodobno predstavljaju i „rezove“ u našoj svijesti, traume zbog kojih nam se čini da se kraj već dogodio. Učinak sličan post-apokaliptičnoj traumi proizvodi i globalni kapitalizam koji, o čemu je bilo govora u **prošlom nastavku**, svojom „doktrinom šoka“ izaziva krize (ili ih barem koristi za svoje ciljeve) tjerajući nas da poput biblijskog Joba zaboravimo što smo sve izgubili i neprestano nam obećavajući nove početke. Živimo od pandemije do pandemije, od rata do rata, suočeni s nekontroliranim razvojem tehnologije, urušavanjem demokracije, mogućnošću ekonomskog i klimatskog kolapsa. Živimo od krize do krize, čim se pojavi nova, već smo zaboravili onu prošlu. Živimo i prije i poslije apokalipse, cijelo vrijeme uronjeni u melankoliju koja nas poput utega oko nogu vuče prema dnu i onemogućava bilo kakvu pomisao da bi se nešto moglo promijeniti, da je moguć drugačiji kraj svijeta od ovoga prema kojem se trenutno krećemo.

U četvrtom i posljednjem nastavku serijala govorit ćemo o tome kako s tog puta skrenuti prema nekom drukčijem i što u tome smislu, između ostalih, predlažu autori na čije smo se knjige dosad osvrtali, **Srećko Horvat** u knjigama ***Poslije apokalipse*** i ***Poezija iz budućnosti*** te **Gauthier Chapelle**, **Raphaël Stevens** i **Pablo Servigne** u knjizi *I drugačiji kraj svijeta je moguć*.

Od melankolije do djelovanja

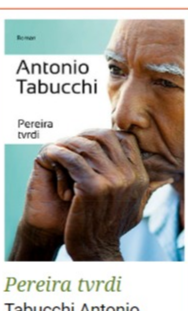

Pereira tvrdi
Tabucchi Antonio

Politike prevođenja
Iveković Rada

Prvi korak prema djelovanju predstavlja izlazak iz stanja melankolije. Da melankolija ne mora biti samo stanje vječite utučenosti već poticaj na alegorijsku igru, pokazao je **Walter Benjamin** u knjizi *Porijeklo njemačke žalobne igre* (Veselin Masleša, Sarajevo, 1989., prev. **Javorka-Finci-Pocrnja**). U toj knjizi **Benjamin** se bavi „žalobnom igrom“ (njem. *Trauerspiel*), specifičnom vrstom kazališnih djela njemačkog baroka iz kasnog šesnaestog i ranog sedamnaestog stoljeća koja je nastala iz potrebe za suočavanjem s teškim životom u tom razdoblju. „Žalobna igra“ kao forma počiva na gubitku koji se u kazališnom komadu očituje u dijalektičkoj igri između melankolije i žalovanja u kojoj se, navodi **Horvat** u knjizi *Poslije apokalipse*, žalovanje pretvaralo u mogući politički alat uz pomoć kojeg se s gubitkom moglo nositi na konstruktivniji način.

Drugi, nedavniji književni primjer subverzivnog potencijala melankolije možemo pronaći u romanu ***Pereira tvrdi*** (Meandar, 2014., prev. **Dean Trdak**) suvremenog talijanskog pisca **Antonija Tabucchija**. *Saudade*, specifično portugalska vrsta melankolije ovdje nije stanje utučenosti nego pokretač transformacije glavnog lika. Tridesetih godina prošlog stoljeća, u jeku Salazarove diktature i španjolskog građanskog rata, Pereira, urednik kulturne rubrike u jednom lisabonskom dnevniku, opterećen je razmišljanjima o smrti i nostalgijom za prošlošću. Susret s nekolicinom likova, međutim, dovest će do njegove preobrazbe i navesti ga da se suprotstavi fašističkom režimu. Možda ključni od njih onaj je s liječnikom, doktorom Cardosom, koji mu iznosi teoriju francuskih liječnika-filozofa Théodulea Ribota i Pierrea Janeta o tome kako naše duševno ustrojstvo nije jedinstveno, već je riječ o “konfederaciji duša” kojom upravlja jedno “vladajuće ja” koje se tog trenutka nametnulo ostalima i koje će biti svrgnuto kad se pojavi neko drugo, moćnije “ja”. Fragmentacija subjekta (toliko česta u modernizmu i kod **Tabucchiju** dragog **Fernanda Pessoe**) tako nije prepreka djelovanju, već na neki način njegov preduvjet. To u našem slučaju znači da bismo, umjesto da se nakon loših odluka za planet koje smo donijeli u prošlosti zatvaramo u budućnost za koju nam se čini da je jedina moguća, trebali ostati otvoreni prema nizu potencijalnih budućnosti koje nam stoje na raspolaganju a koje nećemo primijetiti sve dok ne izađemo iz postojećih okvira razmišljanja. U knjizi ***Politike prevođenja*** (Fraktura, 2022.) **Rada Iveković** podsjeća na to kako na svijetu, osobito u Aziji, postoje različite alternative zapadnjačkoj epistemologiji i globalnom neoliberalnom kapitalizmu, samo što ih mi ne čujemo. Kad ih budemo spremni saslušati, možda dođe do promjene u „vladajućem ja“ naše „konfederacije duša“.

Kolapsologija i kolapsozofija

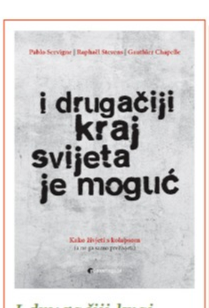

I drugačiji kraj svijeta je moguć
Chapelle Gauthier, Servigne Pablo, Stevens Raphaël

Upravo takve alternativne modele razmatraju autori **Gauthier Chapelle**, **Raphaël Stevens** i **Pablo Servigne** u knjizi ***I drugačiji kraj svijeta je moguć***. Knjiga se bavi nizom tema u rasponu od posljedica koje bi buduće katastrofe mogle ostaviti na naše mentalno zdravlje do toga što bismo trebali učiniti da promijenimo trenutni svjetonazor koji nas je i doveo do krize. Međutim, prije toga morat ćemo se suočiti s nekim oblikom kolapsa naše „termo-industrijske civilizacije“ koji je po autorima neizbježan. U tome bi nam trebala pomoći „kolapsologija“, što je neologizam koji su **Servigne** i **Stevens** iskovali u knjizi iz 2015. *Comment tout peut s'effondrer. Petit manuel de collapsologie à l'usage des générations présentes* (*Kako se sve može urušiti. Mali priručnik o kolapsologiji namijenjen današnjim naraštajima*) za, kako kažu, „primijenjenu i transdisciplinarnu znanost o kolapsu“. Za autore to znači povezivanje i kombiniranje postojećih znanstvenih disciplina kao što su klimatologija, ekologija, psihologija, humanističke znanosti (pa tako nastaju discipline kao što su ekopsihologija i ekofeminizam), ali i otvorenost prema drugačijim pogledima na svijet koji ne pripadaju tradicionalnom zapadnjačkom sklopu mišljenja kao što su totemizam i animizam. Međutim, nije dovoljno samo suočiti se s posljedicama kolapsa i preživjeti, moramo naučiti kako nastaviti živjeti i, što je najvažnije, živjeti zajedno jedni s drugima i s prirodom. Upravo time bavi se ono što autori nazivaju „kolapsozofijom“, spoznajna disciplina u kojoj se prožimaju etika, ontologija i duhovnost. „Kolapsozofija“ je tako usmjerena na istraživanje naših veza s drugim ljudima, drugim vrstama i, kao što to kažu autori, sa svime onime što bi se moglo nazvati svetim, s cjelokupnošću postojanja.

Međutim, da bi se ostvario takav suživot i da bi se što bolje pripremilo za budućnost, trebaju se ostvariti neki preduvjeti. Prije svega, čovječanstvo treba izaći iz stanja „patološke adolescencije“ koju obilježava egoizam i beskonačna glad za materijalnim. Zatim, trebala bi se dogoditi pomirba između muškaraca i žena kojom bi se zacijelile rane i jednih i drugih nastale tijekom višetisućljetne vladavine patrijarhata. Također, treba revitalizirati područja divljine ugrožena sveopćom urbanizacijom. Naposljetku, treba stvoriti „mreže za olujna vremena“, snažne i poticajne zajednice ljudi koje se međusobno podupiru u teškim vremenima. Ovisno o sklonostima i potrebama, te zajednice mogle bi biti više ili manje autonomne, ali bi se onda umrežavale kako bi se jačala njihova otpornost i smanjila mogućnost osipanja.

Novi oblici organiziranja

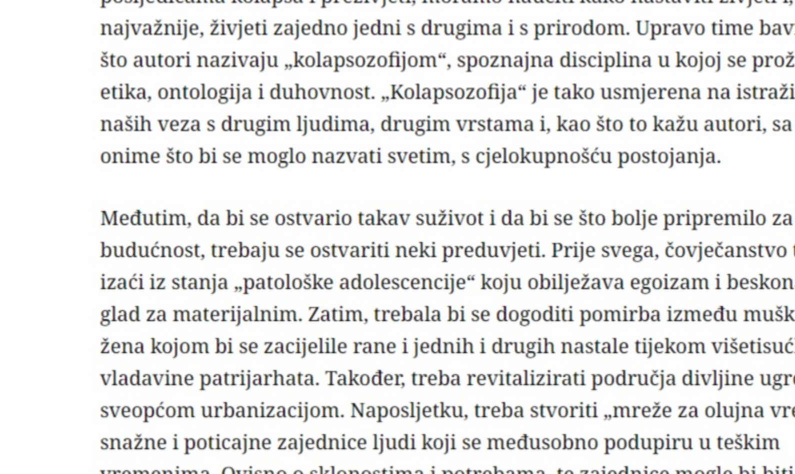

Foto: Pixabay, ilustracija: MV

Poezija iz budućnosti
Horvat Srećko

O sličnim oblicima samorganiziranja piše **Srećko Horvat** u knjizi *Poezija iz budućnosti*. Riječ je o komunama, malenim autonomnim i samoodrživim zajednicama koje su se nakon financijske krize 2008. proširile po Kataloniji i Francuskoj. Neke od njih **Horvat** je posjetio u ljeto 2016. želeći se uvjeriti mogu li one doista biti otoci izvan kapitalizma. Obje zajednice koje je posjetio temelje se na ekološkoj poljoprivredi, a funkcioniraju istodobno i unutar i izvan sustava jednostavno zato što se globalna ekonomija nužno odražava i na lokalnoj razini. S druge strane, članovi obje komune uspjeli su stvoriti drugačiji, alternativni sustav življenja koji bi se mogao nazvati etičnim. Takvi i slični pokreti, piše **Horvat**, u posljednjih su desetak godina uspjeli stvoriti alate za vođenje malih alternativnih ekonomija. Međutim, bez obzira na sve, čini se kako se može osjetiti njegov skepticizam prema tome mogu li postojati „otoci“ izvan kapitalizma.

Zanimljivo je stoga primijetiti kako se nekoliko godina poslije Horvat i sam okušao u nekoj vrsti društvenog eksperimenta. Naime, zajedno sa skupinom filozofa, umjetnika i aktivista nedavno je na Visu utemeljio „Otočku školu društvene autonomije“. Namjera utemeljitelja, kao što je u jednom intervjuu objasnio **Horvat**, bila je istaknuti važnost autonomije u civilizaciji u kojoj smo toliko ovisni o struji i tehnološkim pomagalima da bez njih mnogi od nas ne bi uspjeli preživjeti. Kao što se može doznati s njihove internetske stranice, utemeljitelji „Škole autonomije“ sami su obnovili stoljetnu kuću na nepristupačnom terenu u brdima u kojoj će se nalaziti sjedište škole i knjižnica, a u rujnu, povodom 80. obljetnice oslobođenja Visa, škola je organizirala program u sklopu kojeg su održana predavanja, pjesničke večeri i „antifašistička tura Komižom“. Hoće li škola postati središtem autonomije i otpora sustavu, „otok izvan kapitalizma“ ili je točno da „više nema otoka“ kao što glasi posljednja rečenica u tom poglavlju? Odgovor na to pitanje dat će vrijeme i agilnost njezinih utemeljitelja.

Drukčije poimanje vremena

Razgovarajući s domaćinima u katalonskoj komuni, **Horvat** ih je u jednom trenutku upitao ne misle li da njihov proces stvaranja novog društva traje prilično sporo ako se usporedi s promjenama koje se događaju u svijetu. Dobio je odgovor kako „napreduju polako jer idu daleko“. U tom zapatističkom motu, objašnjava **Horvat**, kao i u njihovoj maksimi „napredujući postavljamo pitanja“ ogleda se ne samo drukčije poimanje vremena od onog koje nameće globalni kapitalizam već i važnost toga da se usredotočimo na iskustvo stvaranja, a ne na krajnji ishod. To je radikalno drukčiji pogled na vrijeme od onog na koji nas je navikao neoliberalni kapitalizam i zbog kojeg smo i završili u slijepoj ulici post-apokaliptične melankolije. Budućnost je sada, mi je stvaramo upravo u ovom trenutku odabirući jednu od mogućih alternativa. Jedino tako možemo odgovoriti na sve izazove našeg kompliciranog doba. Umjesto da se zavaravamo da živimo u „najboljem od mogućih svjetova“ i melankolično se prepustimo sudbini, možemo izabrati novo „vladajuće ja“ naše „konfederacije duša“.

Priče bez kraja

Čuvši od posljednjeg čitatelja u knjižnici kako sve priče imaju samo dvije vrste kraja, jedan, u kojem junak i junakinja umiru i drugi, u kojem se vjenčaju, Čitatelja iznenada obuzima poriv da zaprosi Ludmillu, Čitateljicu koja je s njim prošla kroz avanturu potrage za krajevima priče. Njegova znatiželja za krajem je zadovoljena, iako nije pronašao nijedan kraj romana koji je tražio. Štoviše, doznao je da naslov svakog od njih zajedno tvori prvu rečenicu novog romana, još jednog čiji kraj nije imao. Tragajući za krajevima, neprestano je nailazio na nove početke. Ne slučajno, jedan od sedmorice čitatelja spominje mu početak priče koju je izgubio i za koju mu se čini da je iz *Tisuću i jedne noći*, ali je nije pronašao ni u jednom izdanju te knjige. Svi znamo priču o Šeherezadi, perzijskoj kraljici kojoj život ovisi o tome da nikad ne dovrši pripovijedanje. I mi smo poput Šeherezade, kad god se činilo da je naša priča došla do kraja, uvijek smo pronašli načina da je nastavimo. I stoga se ne trebamo brinuti. Naš će svijet potrajati sve dok budemo u stanju pripovijedati priče bez kraja.

*** Serijal tekstova **Život poslije apokalipse** objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije temeljem provedenog Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.*

– POVEZANI SADRŽAJ –

TEMA • 15.10.2023.
Život poslije apokalipse: Apokalipsa danas

TEMA • 15.09.2023.
Život poslije apokalipse : O traumi i zaboravu

TEMA • 16.08.2023.
Život poslije apokalipse : Smisao kraja

– PRETRAŽI SVE ČLANKE –

Upiši pojam